

Projekty Wikimedia i ich potencjał edukacyjny

Wstęp

Projekty Wikimedia, których zawartość może być dowolnie modyfikowana oraz wykorzystywana, wpisują się w nurt Otwartych Zasobów Edukacyjnych, choć wyróżniają się swoistą specyfiką. Poniższy referat ma na celu scharakteryzowanie zawartości oraz zasad tworzenia poszczególnych projektów Wikimedia, głównie pod kątem wykorzystania ich w nauczaniu. Korzystanie z zawartości tych projektów (zwłaszcza z cieszącej się dużą popularnością encyklopedii internetowej Wikipedii), a także próby samodzielnego wprowadzania treści, bez znajomości mechanizmów ich powstawania, mogą być przyczyną błędów i nieporozumień.

Rys historyczny

Założycielami Wikipedii byli: informatyk i biznesmen Jimmy „Jimbo” Wales oraz Larry Sanger, z wykształcenia filozof. W latach 90. założyli oni Nupedię, jeden z projektów realizujących ideę encyklopedii internetowej. Nupedia miała być w założeniu tworzona przez ogół internautów, a następnie poddawana procesowi recenzji przez zespół ekspercki. Sanger i Wales utworzyli 15 stycznia 2001 r. pewnego rodzaju „inkubator”, w którym każdy mógł tworzyć treści, trafiające następnie do Nupedii[1]. Ten uboczny projekt został oparty na, opracowanym kilka lat wcześniej przez Warda Cunninghama, oprogramowaniu „wiki”, pozwalającym na tworzenie zawartości stron internetowych poprzez wspólną pracę wielu osób[2]. Użytkownicy Nupedii odrzucili taką metodę tworzenia zawartości encyklopedii, i Wikipedia (powstała od słów „wiki” i „encyklopedia”) stała się bytem samodzielnym. Skomplikowany proces redakcyjny powstawania artykułów w Nupedii był prawdopodobnie przyczyną jej niskiej popularności. Funkcjonowała ona od marca 2000 r. do września 2003 r. – w tym czasie powstały zaledwie 24 artykuły, które przeszły pełen proces redakcyjny. Dla porównania pod koniec marca 2001 r. (po niespełna trzech miesiącach od powstania) Wikipedia zawierała ponad 3000 artykułów.

Właśnie w marcu 2001 r. powstały kolejne wersje językowe Wikipedii (niemiecka i francuska), do końca 2001 r. funkcjonowało ich już 18, w tym polska. Ta ostatnia została założona 26 września 2001 r. przez lekarza internistę Krzysztofa Jasiutowicza oraz fizyka Pawła Jochyma (działającego na Wikipedii anglojęzycznej), początkowo jako samodzielny projekt o nazwie Polska Wolna Encyklopedia Sieciowa, a w listopadzie 2002 r. przeniesiony na serwery Wikipedii.

Projekt	adres	Data powstania	Data powstania polskiej wersji
Wikipedia	www.wikipedia.org	15 stycznia 2001	26 września 2001

Projekt	adres	Data powstania	Data powstania polskiej wersji
Meta-Wiki	meta.wikimedia.org	9 listopada 2001	-
Wiktionary	www.wiktionary.org	12 grudnia 2002	Wikisłownik 22 marca 2004
Wikibooks	www.wikibooks.org	10 lipca 2003	24 stycznia 2004
Wikiquote	www.wikiquote.org	27 czerwca 2003	Wikicytaty 17 lipca 2004
Wikisource	www.wikisource.org	24 listopada 2003	Wikiźródła 24 sierpnia 2005
Wikimedia Commons	commons.wikimedia.org	7 września 2004	-
Wikispecies	species.wikimedia.org	13 września 2004	-
Wikinews	www.wikinews.org	3 grudnia 2004	19 lutego 2005
Wikimedia Incubator	incubator.wikimedia.org	2 czerwca 2006	-
Wikiversity	www.wikiversity.org	15 sierpnia 2006	-

Tabela 1. Powstawanie kolejnych projektów Wikimedia (wg [3]) oraz ich polskich wersji językowych

Jeśli mowa o serwerach, to zawartość Wikipedii korzystała początkowo z infrastruktury należącej do Jimmy Walesa firmy Bomis (zajmującej się wyszukiwaniem informacji dotyczących różnych aspektów pop-kultury, w tym także treści erotycznych[4]). 20 czerwca 2003 r. Wales ogłasza powstanie Wikimedia Foundation – organizacji *non profit*, założonej zgodnie z prawem stanu Floryda, w celu opieki nad projektami opartymi na idei WikiWiki[5].

Wales przekazał powstałej fundacji, należącej do Bomisu, sprzęt komputerowy, na którym funkcjonowały powstałe projekty, a także prawa własności do ich domen i innych materiałów utworzonych przez pracowników Bomisu. Wales był prezesem zarządu Fundacji do 30 października 2006 r.

Grupy użytkowników skupione wokół innych projektów językowych Wikipedii również tworzyły stowarzyszenia, będące lokalnymi partnerami fundacji. 15 listopada 2005 r. zostało zarejestrowane „Stowarzyszenie Wikimedia Polska”, którego celem jest reprezentowanie i wspieranie projektów Fundacji Wikimedia, a także działanie na rzecz rozwoju społeczności skupionej wokół tych projektów[6]. Stowarzyszenie było jedną z organizacji, która weszła w skład Koalicji Otwartej Edukacji (wraz z m.in. Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich)[7].

W tabeli (Tabela 1.) zestawiono główne projekty koordynowane przez Fundację Wikimedia. W dalszej części niniejszego tekstu pominię projekty o charakterze techniczno-organizacyjnym. Wspomnę tutaj jedynie, że powstawanie licznych wersji językowych było przyczyną powstania strony Meta-Wiki, której celem jest koordynowanie działań i współpracy pomiędzy poszczególnymi projektami. W późniejszym czasie nowo tworzone wiki (m.in. nowe wersje językowe) trafiały początkowo do projektu Wikimedia Incubator,

gdzie były one wstępnie przygotowywane i testowane. Taką procedurę przeszła w ostatnim czasie śląska edycja językowa Wikipedii, której próbny projekt umieszczono 31 marca 2008 r. właśnie w Inkubatorze projektów Wikimedia. 26 maja 2008 r. po utworzeniu około 394 artykułów napisanych po śląsku, została założona Wikipedia docelowa[8].

Charakterystyka poszczególnych projektów

Wikipedia – wolna encyklopedia

Wolnej encyklopedii internetowej, jako pierwszemu i najbardziej popularnemu z projektów Wikimedia, poświęcono tu najwięcej miejsca (nie bez znaczenia jest też fakt, że jest to główny projekt, w którym działa autor niniejszego tekstu). Już w pierwszych miesiącach istnienia Wikipedii, zostały opisane zasady tworzenia jej treści, w dużej mierze wynikające z jej (opisanej powyżej) genezy. Do podstawowych i nienegocjowalnych zasad należy przestrzeganie prawa autorskiego, stosowanie neutralnego punktu widzenia, weryfikowalność wprowadzanych informacji oraz nie uprawianie twórczości własnej. Do tych zasad, a także uzupełniających je zaleceń odniosę się w dalszej części tego artykułu.

Aspekty prawa autorskiego

Określenie „Wolna encyklopedia” ma szereg znaczeń (choćby związanych z ruchem „wolnego oprogramowania”), ale oznacza m.in. wolność od roszczeń finansowych, w tym tych wynikających z praw autorskich. Cała zawartość Wikipedii powinna być objęta wolnymi licencjami, pozwalającymi na jej dowolne kopiowanie, wykorzystywanie oraz modyfikację (również do celów komercyjnych). Początkowo była to licencja GFDL (GNU Free Documentation Licence), wykorzystywana m.in. do tworzenia dokumentacji dla oprogramowania. Wymagała ona, aby przy każdym dalszym wykorzystaniu treści podawany był pełny tekst licencji, co utrudniało w pełni legalne wykorzystywanie krótkich fragmentów tekstu lub grafik[9]. Od 15 czerwca 2009 r. Wikipedia przeszła na licencję Creative Commons, w wypadku której wystarczy odwołanie (link) do warunków licencji[10].

Obejmując swoją pracę wolną licencją autor zrzeka się do niej praw majątkowych (choć może ją opublikować niezależnie w innych mediach na innych zasadach), ale zachowuje osobiste prawa autorskie. Zgodnie z ustawą o prawie autorskim: „autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i nie podlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem”[11]. Dlatego korzystając z treści umieszczonej w Wikipedii należy zawsze podać informację o autorze/autorach (najwygodniejszą formą jest zamieszczenie linku do historii danej strony, zawierającej listę osób, które ją modyfikowały).

W przypadku tekstu rzadko zdarzają się sytuacje kontrowersyjne (częściej problemy dotyczą materiałów graficznych), wynikające m.in. z wątpliwości, czy przeredagowany lub tłumaczony z innego języka tekst odbiega od materiału pierwotnego na tyle, że nie można mówić o naruszeniu praw jego autora.

Podczas wszelkich prób wykorzystania Wikipedii do celów edukacyjnych, kwestia własności intelektualnej wymaga szczególnej uwagi. Naruszenia praw autorskich zdarzają się zarówno przy wprowadzaniu materiałów do Wikipedii (dość częste kopiowanie fragmentów podręczników szkolnych, wynikające zazwyczaj z niewiedzy początkujących wikipedystów), jak i podczas korzystania z treści Wikipedii przez inne publikatory. Zdarzało się, że osoby, którym zarzucano wprowadzanie tekstów kopiowanych z innych źródeł

(naruszające też inne zasady Wikipedii), wyjaśniały, iż napisanie artykułu w Wikipedii jest formą pracy domowej lub zaliczeniowej. Przypadki te były impulsem do powstania strony „Projekty szkolne i akademickie”, z której mogli skorzystać nauczyciele lub wykładowcy. W praktyce efektywne okazały się te projekty, których koordynatorzy byli aktywnymi twórcami Wikipedii[12, 13].

Encyklopedyczność, czyli istotność informacji, a ich weryfikowalność

Innym powodem usuwania artykułów z Wikipedii jest uznanie ich za „nieencyklopedyczne”. Na stronie głównej Fundacji Wikimedia widnieje hasło, pochodzące z wypowiedzi Jimmy Walesa: „Wyobraźmy sobie świat, w którym każda osoba na naszej planecie ma dostęp do sumy ludzkiej wiedzy. Do tego właśnie dążymy”. Dosłowne rozumienie tego sloganu sugeruje, że każdy dopisek wprowadzony do Wikipedii (może oprócz ewidentnych wygłupów, jakimi są wpisy złożone z przypadkowych zestawów znaków lub słów niecenzuralnych) powinien zostać w niej zachowany.

W rzeczywistości jest spora grupa informacji, która do encyklopedii trafić nie powinna, choćby ze względu na ryzyko naruszenia prawa do prywatności. O ile jest rzeczą oczywistą, że (przykładowo) Wisława Szymborska powinna znaleźć się w każdym słowniku biograficznym, a więc i w Wikipedii, to opisanie w niej hipotetycznej nastoletniej laureatki szkolnego konkursu poetyckiego mogłoby być potraktowane jako złamanie przepisów o ochronie danych osobowych. W wielu grupach zawodowych czy artystycznych można podać podobne przypadki graniczne, którymi z jednej strony są osoby zajmujące się amatorsko daną dziedziną lub w niej debiutujące, a z drugiej postaci, które zanotowały wybitne osiągnięcia. O ile raczej nie ma wątpliwości, jak postępować z artykułami dotyczącymi wspomnianych przypadków ekstremalnych, to przypadki pośrednie wywołują często problemy i dyskusje. Z tego względu tworzy się czasami szczegółowe zalecenia oparte na szczegółowych kryteriach definiujących, jakie osiągnięcia w danej dziedzinie uważa się za wystarczające, by dany byt mógł zostać uznany za encyklopedyczny. W polskiej Wikipedii takie kryteria ustalono (w drodze głosowania) m.in. dla piłkarzy, naukowców, a także dla elementów infrastruktury kolejowej. Przykładowym osiągnięciem, jakim powinien wykazać się piłkarz, aby jego biogram trafił do Wikipedii jest rozegranie 15 meczy w ekstraklasie lub I lidze[14]. Taka zasada lub zalecenie może oczywiście ulec zmianie (w przeciwieństwie do zasad nienegocjowalnych). Osobiście nie jestem zwolennikiem ustalania takich sztywnych kryteriów, bo zawsze mogą pojawić się przypadki, których nie da się wtłoczyć w typowe ramy i lepiej oceniać je intuicyjnie (korzystanie ze zdrowego rozsądku również jest jedną z zasad Wikipedii![15]).

Trzeba jednak przyznać, że brak takich kryteriów (np. dla przedsiębiorstw) utrudnia jednoznaczną odpowiedź na dość częste pytanie typu: „Skoro w Wikipedii opisane są takie firmy, jak Microsoft czy Orlen, to dlaczego nie mogę opisać swojej hurtowni?”. W takich sytuacjach najlepszą praktyką jest odwołanie się do kolejnej z nienegocjowalnych zasad Wikipedii, jaką jest weryfikowalność zawartych w niej informacji. Zgodnie z jej podstawowym brzmieniem: „Artykuły powinny być oparte tylko i wyłącznie o informacje opublikowane w wiarygodnych źródłach”[16].

Impulsem, który spowodował znacznie bardziej rygorystyczne przestrzeganie tej zasady była tzw. sprawa Henryka Batuty. Artykuł opisujący komunistę pochodzenia żydowskiego, którego imię nadano ulicy na warszawskim Służewie, został utworzony 8 listopada 2004 r. przez niezarejestrowanego użytkownika. Tekst przetrwał do lutego 2006 r., kiedy nieścisłości w jego życiorysie zwróciły uwagę kilku osób. Artykuł został poddany obowiązującemu wówczas głosowaniu nad usunięciem strony, w trakcie którego broniący go

autorzy dostarczyli nawet zdjęcie przedstawiające tabliczkę z napisem „ulica Henryka Batuty”. W rzeczywistości ulica Batuty (podobnie jak pobliskie ulice Sonaty, Smyczkowa, czy Koncertowa) nie ma nic wspólnego z nazwiskiem, a zdjęcie okazało się mistyfikacją, podobnie jak i fakty z artykułu[17].

Sprawa Batuty nieco zmieniła moje (i chyba nie tylko moje) spojrzenie na Wikipedię. Do tego momentu była to właściwie zabawa intelektualna – kiedy coś wiedziałem – dopisywałem to do artykułu. Sprawa Batuty uświadomiła mi, że takie podejście ułatwia działalność osobom dążącym (z różnych względów) do świadomego wprowadzenia odbiorcy w błąd. Drugim aspektem, który zwrócił moją uwagę był zasięg Wikipedii – przez 15 miesięcy istnienia artykułu, postać Batuty trafiła do wielu serwisów internetowych (głównie tzw. mirrorów Wikipedii), a niewykluczone, że mogła zostać również wykorzystana w opracowaniach papierowych.

Aby uniknąć powstania kolejnych mistyfikacji zaczęto znacznie bardziej rygorystycznie podchodzić do wymogu podawania źródeł informacji, wprowadzanych do Wikipedii. Można powiedzieć, że do apelu „jeśli coś wiesz – dopisz to do Wikipedii” została dodana fraza „i podaj źródło, z którego się o tym dowiedziałeś”.

W zasadzie weryfikowalności treści kluczowym określeniem jest „wiarygodne źródło”. Korzystając z Wikipedii nie można zapominać, że jej sposób powstawania, dający każdemu możliwość modyfikowania jej treści i brak procesu recenzowania artykułów, powoduje, że nie może ona zostać uznana za źródło wiarygodne. Z tego względu korzystanie z niej w opracowaniach naukowych nie jest zalecane, a czasem bywa jednoznacznie zabronione (niniejszy tekst jest jednak, ze względu na swoją tematykę, oparty w większości na materiałach pochodzących z Wikipedii). Optymalny sposób korzystania z Wikipedii, powinien polegać na zapoznaniu się z zawartym w niej materiałem, a następnie zweryfikowaniu jej treści w źródłach podanych w danym artykule. Czasami prowadzi to do pewnego rodzaju paradoksów: spotkałem się już z podawaniem artykułów z Wikipedii jako pozycji bibliograficznych w recenzowanych publikacjach. Publikacja taka może być uznana za źródło wiarygodne, podczas gdy artykuł, z którego skorzystano przy jej tworzeniu – już nie.

Neutralny punkt widzenia oraz zakaz przedstawiania twórczości własnej

Kwestia wiarygodności źródeł bywa czasem przedmiotem kontrowersji, zwłaszcza w wypadku opisywania bieżących zdarzeń z dziedziny polityki. Właściwie jedynymi publikatorami, z których można wówczas skorzystać są gazety codzienne i serwisy internetowe, którym często przypisuje się reprezentowanie punktu widzenia jednej z opcji politycznych i społecznych. W sytuacji, gdy różne czasopisma różnią się w przedstawianiu przebiegu jakiegoś wydarzenia czy też w interpretacji związanych z nim faktów, konieczne jest zastosowanie zasady neutralnego punktu widzenia (ang. *Neutral Point of View* – *NPOV*), czyli przedstawienia różnych poglądów na dany temat, bez wartościowania opinii, ani dociekania, która strona ma rację.

Przedstawienie różnych punktów widzenia w biografii osób, budzących skrajne emocje (np. Augusto Pinocheta, który uważany jest za bohatera przez zwolenników prawicy, podczas gdy osoby utożsamiające się z ruchem lewicowym widzą w nim głównie zbrodniarza, czy generującego przeciwne postawy Ernesto Che Guevary) jest częstą przyczyną krytyki Wikipedii. Biorąc pod uwagę, że równie często można spotkać (głównie

na blogach i forach internetowych) wypowiedzi zarzucające Wikipedii poglądy lewackie, jak i faszystowskie, można przyjąć, że projekt zachowuje neutralność.

Własna interpretacja faktów, oprócz naruszenia zasady NPOV, naruszałaby także zasadę zakazującą umieszczania w Wikipedii tzw. twórczości własnej (ang. *No Original Research* – NOR), rozumianej jako prezentowanie wyników własnych niepublikowanych badań, rozwiązań problemów itd. Zjawisko to znajduje się na przeciwnym biegunie w stosunku do naruszania praw własności intelektualnej innych osób (i nie jest w przeciwieństwie do niego zagrożone sankcjami prawnymi). Zasada ta łączy się z zasadą weryfikowalności, obydwie nakazują odwołanie się do informacji zawartych w opublikowanych źródłach. Dość często spotykanym działaniem leżącym na granicy własnej twórczości jest dokonywanie tłumaczeń z innych języków (dotyczy to zwłaszcza tytułów filmów czy utworów muzycznych).

Zarzut naruszania zasady NPOV pojawia się często przy biografjach twórców czy opisach utworów artystycznych. Takie określenia jak „wybitny artysta”, „najbardziej znane dzieło” czy gombrowiczowskie „Słowacki wielkim poetą był” mają charakter oceniający i mogą znaleźć się w Wikipedii tylko w wypadku ich potwierdzenia poprzez odwołanie się do wiarygodnych źródeł np. pojawiające się w biografii Adama Mickiewicza zdanie „Obok Juliusza Słowackiego oraz Zygmunta Krasińskiego uważany za największego poetę polskiego romantyzmu (grono tzw. Trzech Wieszczów) oraz literatury polskiej w ogóle, a nawet za jednego z największych na skalę europejską” opatrzone jest trzema przypisami kierującymi do opracowań, w których pojawiły się takie określenia[18].

Kwintesencja zasad polskiej Wikipedii zestawiona jest na stronie zatytułowanej „Czym Wikipedia nie jest”[19], podającej przykłady informacji, które z różnych względów nie powinny znaleźć się w Wikipedii. Wśród tych powodów można wyróżnić takie, które wynikają z faktu, że dana informacja ma charakter bardziej odpowiadający jednemu z niżej opisanych projektów siostrzanych.

Wikisłownik

Wikisłownik (Wiktionary) jest w zamierzeniu otwartym słownikiem internetowym, łączącym w sobie słowniki języka polskiego (w tym słowniki slangów, synonimów czy też słownik ortograficzny) ze słownikiem wyrazów obcych i słownikami wielojęzycznymi. Jego celem jest wyjaśnienie znaczenia słów, wskazanie ich etymologii, możliwych związków frazeologicznych, synonimów, a także tłumaczeń na inne języki[20].

Tworzenie Wikisłownika opiera się w znacznej mierze na tych samych zasadach, co Wikipedii (udostępnianie treści na wolnych licencjach, respektowanie praw autorskich, weryfikowalność wprowadzanych informacji, neutralny punkt widzenia). Podstawowa różnica polega na zawartości – zdefiniowanie i wyjaśnienie znaczenia danego pojęcia nie wystarczy na „encyklopedyczny” artykuł, ale z powodzeniem może stanowić hasło słownikowe. W Wikipedii nie opisuje się na przykład zwrotów wulgarnych, podczas gdy w Wikisłowniku znalazły one swoje miejsce.

Wikisłownik (a zwłaszcza połączenie jego różnych wersji językowych) może stanowić wygodne narzędzie wspomagające naukę języków obcych czy też tłumaczenie tekstów obcojęzycznych. Należy jednak pamiętać o jego otwartym charakterze i możliwości modyfikowania haseł przez każdego, czasem przypadkowego użytkownika.

Wikibooks

Wikibooks jest projektem mającym na celu tworzenie i rozpowszechnianie darmowych, otwartych do edycji materiałów edukacyjnych, m.in. podręczników szkolnych, akademickich, poradników i instrukcji obsługi[21]. Tworzone treści mogą być twórczością własną (w przeciwieństwie do Wikipedii) lub też kompilacją opublikowanych wcześniej tekstów na wolnych licencjach (z ich zachowaniem). Idea wolnych podręczników jest najbardziej nakierowana na edukację spośród przedsięwzięć Wikimedia. Cieszy się ona jednak umiarkowanym zainteresowaniem, zwłaszcza w porównaniu z poprzednio omawianymi projektami. Z pewnością opracowanie podręcznika (czy jego fragmentu) jest trudniejszym zadaniem, niż napisanie artykułu w encyklopedii lub słowniku, w związku z tym przypuszczam, że rezygnacja z praw majątkowych do takiego materiału również jest trudniejszą decyzją. Mimo to na polskim Wikibooks powstało co najmniej kilka podręczników wartych odnotowania. Z piętnastu podręczników polecanych przez projekt[22], siedem związanych jest z różnymi aspektami informatyki. Inne to m.in. kurs języka japońskiego, kurs fotografii, podręcznik domowego piwowarstwa czy (bardzo obszerna) książka kucharska. Zestaw ten daje pewne pojęcie o społeczności związanej z tworzeniem projektów wiki.

W ramach Wikibooks funkcjonuje podprojekt Wikijunior obejmujący materiały edukacyjne dla dzieci. Z Wikibooks wywodzi się także Wikiversity – projekt zakładający nie tylko tworzenie materiałów edukacyjnych, ale też szerszą pomoc w nauczaniu on-line, także poprzez prowadzenie wspólnej działalności badawczej. Polska wersja językowa jest na etapie tzw. fazy beta[23].

Wikicytaty

Wikicytaty (Wikiquotes) to projekt stworzenia wolnej bazy cytatów i sentencji. Korzysta on z tzw. prawa cytatu, zapisanego w ustawie o prawie autorskim: „Wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym wyjaśnieniem, analizą krytyczną, nauczaniem lub prawami gatunku twórczości”[11]. Interesującym pod względem prawa autorskiego był przypadek Wikicytatów francuskojęzycznych, który w kwietniu 2006 r. został zamknięty, uruchomiono go ponownie w grudniu tego samego roku po wykasowaniu dotychczasowej zawartości. Przyczyną było wprowadzenie dużej ilości cytatów z zewnętrznej bazy danych im poświęconej. Baza taka musi być już traktowana jako osobne dzieło twórcze objęte ochroną praw autorskich .

Tworzenie bazy cytatów wymaga dużej ostrożności, ponieważ za pomocą ich doboru (często wyrwanych z kontekstu fragmentów wypowiedzi) pozbawionych szerszego komentarza można (świadomie lub nie) manipulować odbiorem obrazu autora wypowiedzi.

Wikiźródła

Celem tego projektu jest stworzenie wolnej bazy tekstów źródłowych[24]. Warto w tym miejscu ponownie wrócić do kwestii związanych z ochroną praw autorskich. Oprócz wspomnianych poprzednio tekstów na wolnych licencjach, istnieje też tzw. domena publiczna – zbiór tekstów i materiałów, które nie były objęte majątkowymi prawami autorskimi lub też prawa te wygasły[25]. Zgodnie z polskim prawem, majątkowe prawa autorskie obowiązują przez 70 lat od śmierci twórcy, więc na Wikiźródłach można

umieszczać pełne teksty osób, które zmarły w roku 1938 i wcześniej (np. Adama Mickiewicza (zm. 1855) czy Henryka Sienkiewicza (zm. 1916)). Oprócz tego na Wikiźródłach mogą znaleźć się utwory nie objęte prawem autorskim (np. teksty ustaw) czy zestawienia danych statystycznych (wyniki wyborów itp.).

Zawartość Wikiźródeł częściowo pokrywa się z projektem Wolne Lektury, wykorzystującym te same przepisy prawne.

Wikimedia Commons

Wikimedia Commons jest wspólnym repozytorium ilustracji, zdjęć i plików multimedialnych dla wszystkich projektów Fundacji Wikimedia. Jego powstanie wyeliminowało konieczność umieszczania tych samych plików w różnych projektach[26]. Generalnie w innych projektach zaleca się jedynie ładowanie plików, których wykorzystanie jest w pewien sposób ograniczone. Grafiki umieszczone na Commons powinny być objęte jedną z wyżej wspomnianych wolnych licencji (GFDL lub Creative Commons) lub znajdować się w domenie publicznej. Taki status mają np. grafiki tworzone na zlecenia instytucji rządowych w USA (m.in. NASA). W Polsce materiały na wolnych licencjach udostępnia m.in. kancelaria prezydenta. Dzięki temu, a przede wszystkim dzięki autorom zdjęć i grafik, udostępniających swoje prace na wolnych licencjach, zasoby graficzne commons zawierają ponad 5 mln plików.

Źródłem problemów w korzystaniu z zasobów graficznych mogą być różnice pomiędzy prawem autorskim poszczególnych krajów. Na podstawie przepisów obowiązujących przed wejściem w życie ustawy o prawie autorskim[11], fotografie polskich fotografów opublikowane bez wyraźnej informacji o zastrzeżeniu praw autorskich, również są własnością publiczną. Jednak do stwierdzenia, że dana grafika może być w taki sposób zakwalifikowana, konieczna jest pełna i jednoznaczna informacja o okolicznościach pierwszej publikacji. Brak tych informacji lub wątpliwości co do nich, mogą skutkować usunięciem pliku i prowadzić do nieporozumień. Wątpliwości takie budzą chociażby niektóre fotografie wykonywane w latach II wojny światowej – rzadko można o nich powiedzieć, że z całą pewnością zostały wykonane lub opublikowane w Polsce.

Niektóre z projektów Wikimedia (m.in. angielska Wikipedia) dopuszczają do stosowania niektóre grafiki (okładki płyt, zrzuty ekranów z gier, plakaty filmowe) na tzw. zasadzie dozwolonego użytku (*fair use*). Polskie prawo inaczej definiuje dozwolony użytek, niż amerykańskie, stąd w polskiej Wikipedii (a także na Wikimedia Commons) takich grafik umieszczać nie wolno.

Różnice w prawie autorskim różnych systemów prawnych oraz fakt, że w niektórych wypadkach przepisy wydają się nie nadążać za rozwojem techniki, pozwalającym na nowe metody tworzenia i rozpowszechniania dzieł, powoduje sporo wątpliwości i dyskusji nad poszczególnymi grafikami. Osobiście unikam takich problemów ładując jedynie zdjęcia, które wykonałem osobiście, ilustracje, jednoznacznie udostępnione przez autora na wolnej licencji oraz takie, w których przypadku nie ma wątpliwości, że przeszły do domeny publicznej po 70 latach od śmierci autora (taką pewnością można mieć 120–150 lat od daty wykonania zdjęcia).

Wikispecies

Projekt Wikispecies jest wielojęzycznym katalogiem gatunków biologicznych obejmującym systematykę wszystkich form życia[27]. Taka forma powoduje, że jest to

projekt dosyć niszowy, ale niewątpliwie warty do wykorzystania przez przyrodników czy biologów.

Wikinews

Wikinews jest otwartym, wielojęzycznym serwisem informacyjnym, wpisującym się w nurt dziennikarstwa obywatelskiego[28]. Opiera się on na zasadach zbliżonych do obowiązujących w pozostałych projektach (wolna treść, neutralny punkt widzenia), jednak nieco zmodyfikowanych ze względu na specyfikę serwisu informacyjnego. Informacje wprowadzane do Wikinews powinna cechować duża aktualność, dotyczą one zazwyczaj wydarzeń z kilku ostatnich dni. Jeżeli dane dotyczące jakiegoś wydarzenia ulegną zmianie (np. zmieni się liczba ofiar katastrofy) nie powinno się modyfikować zapisanego artykułu, ale utworzyć nowy.

Materiały w Wikinews objęte są licencją Creative Commons, ale serwis ten dopuszcza także stosowanie grafik na zasadzie dozwolonego użytku.

Dość często do Wikinews (podobnie jak do Wikisłownika) trafiają artykuły, które uznano za zbyt mało istotne dla Wikipedii. Przykładem może być niedawna walka bokserska pomiędzy Andrzejem Gołotą a Tomaszem Adamkiem. Artykuł o gali bokserskiej, będącej dużym wydarzeniem medialnym, został z Wikipedii usunięty. Pozostały w niej jedynie wzmianki w biogramach obu bokserów wraz z odwołaniem do opisu gali w serwisie Wikinews[29].

Podsumowanie

Popularność Wikipedii i coraz większe zasoby innych opisanych powyżej projektów, powodują częste korzystanie z nich zarówno przez uczniów, jak i nauczycieli w celach dydaktycznych, poznawczych, jak i naukowych. Zjawisko to uważam za pozytywne, jednakże ważne jest, aby towarzyszyła mu znajomość zasad tworzenia i korzystania ze stron opartych na oprogramowaniu wiki. Ich otwarty charakter i wynikająca z niego możliwość modyfikowania ich treści przez każdego użytkownika, pozwolił na rozwinięcie tych projektów, jednak korzystając z nich zawsze należy mieć na uwadze fakt, że dana strona mogła być zmieniona przez przypadkowego użytkownika, mogącego (świadomie lub nie) wprowadzić odbiorcę w błąd. Aby zapobiegać takim sytuacjom, w niektórych projektach (w tym w polskiej Wikipedii), wprowadzono mechanizm wersji przejrzanych, polegający na tym, że użytkownik widzi wersję artykułu oznaczoną przez aktywnego wikipedystę jako „wolną od widocznych wandalizmów”[30]. W przyszłości planowane jest także wprowadzenie kolejnego stopnia oznaczania artykułów, czyli ich wersji zweryfikowanych, polegające na zatwierdzaniu artykułów po sprawdzeniu ich poprawności merytorycznej.

*Artykuł opracowany na seminarium „Otwarte Zasoby Edukacyjne” organizowane
Warmińsko-Mazurską Bibliotekę Pedagogiczną w Olsztynie 18 listopada 2009 r.*

Bibliografia

1. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Nupedia> (dostęp 14 listopada 2009).
2. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wiki> (dostęp 14 listopada 2009).

3. http://en.wikipedia.org/wiki/Wikimedia_Foundation (dostęp 14 listopada 2009).
4. http://pl.wikipedia.org/wiki/Jimmy_Wales (dostęp 14 listopada 2009).
5. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikimedia_Foundation (dostęp 14 listopada 2009).
6. <http://pl.wikimedia.org/wiki/Statut> (dostęp 14 listopada 2009).
7. <http://koed.org.pl/> (dostęp 14 listopada 2009).
8. http://szl.wikipedia.org/wiki/Ślůnsko_Wikipedyjo (dostęp 14 listopada 2009).
9. http://pl.wikipedia.org/wiki/GNU_Free_Documentation_License (dostęp 14 listopada 2009).
10. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Prawa_autorskie (dostęp 14 listopada 2009).
11. Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r., Dz. U. 1994, nr 24, poz. 83.
12. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Projekty_szkolne_i_akademiczne (dostęp 14 listopada 2009).
13. Patryk Michalski, „O projekcie szkolnym w polskiej Wikipedii. Czy Wikipedia – internetowa encyklopedia, którą każdy może edytować, może być przydatna w szkolnym nauczaniu?” Biuletyn EBIB 1/2009 (101) <http://www.ebib.info/2009/101/a.php?michalski> (dostęp 14 listopada 2009).
14. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Encyklopedycznosc_piłkarze (dostęp 14 listopada 2009).
15. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Zdrowy_rozsadek (dostęp 14 listopada 2009).
16. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Weryfikowalnosc> (dostęp 15 listopada 2009).
17. http://pl.wikipedia.org/wiki/Henryk_Batuta (dostęp 15 listopada 2009).
18. http://pl.wikipedia.org/wiki/Adam_Mickiewicz (dostęp 15 listopada 2009).
19. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Czym_Wikipedia_nie_jest (dostęp 15 listopada 2009).
20. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikisłownik> (dostęp 15 listopada 2009).
21. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikibooks> (dostęp 15 listopada 2009).
22. http://pl.wikibooks.org/wiki/Wikibooks:Polecane_książki (dostęp 15 listopada 2009).
23. http://beta.wikiversity.org/wiki/Strona_Główna (dostęp 15 listopada 2009).
24. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikiźródła> (dostęp 15 listopada 2009).
25. http://pl.wikipedia.org/wiki/Domena_publiczna (dostęp 15 listopada 2009).
26. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikimedia_Commons (dostęp 15 listopada 2009).
27. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikispecies> (dostęp 15 listopada 2009).
28. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikinews> (dostęp 15 listopada 2009).
29. http://pl.wikinews.org/wiki/Polsat_Boxing_Night_2009 (dostęp 15 listopada 2009).
30. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wersje_przejrzane (dostęp 16 listopada 2009).

Artykuł posiada i może być rozpowszechniany na licencji Creative Commons BY-SA opublikowanej na stronie

<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>(ang.)

<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/legalcode> (pol.) s